

IZGLĪTĪBAS IESTĀDES VIETA MĀCĪBU REĢIONĀ

THE PLACE OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN A LEARNING REGION

Iveta Kāposta, Dr.paed.
Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija
iveta.kaposta@rpiva.lv
Tel. +371 29132756

Abstract. A learning region is a region that develops on the education of people who live and work there. The needs based on their identity and maintenance are identified and defined to develop their competitive opportunities by investment in increasing of social capital. The principle of continuous teaching is realized in region, because development of human resources is the part of development strategy in the region. Municipal involvement in learning is one of the cornerstones to ensure sustainability strategy in public development.

The social functions of the school were analyzed and obviously they can be interpreted in the context of regional development. The school is the highest grade of ambivalent modern public education as a institution form.

The municipality constructs a comprehensive collaboration network of educational institutions that gives the opportunity to constitute various educational projects. Educational institutions unite their resources, thereby the quality of offer increases significantly.

It is necessary to include the dimension of region in the structure of educational institutions activities. The educational institution has to maintain a high level of educational standards and quality of education and to consider the strategies of regional development. It is necessary to analyze and evaluate the influence of educational institutions activities on regional development regularly, as well as to search for new types and forms of activities constantly to stimulate its influence on regional development.

The educational institution operates as an expert in the introduction of creative innovations in learning in regional activities. These purposeful activities create the situation that the educational institution is important in the solution of regional educational problems.

Keywords: development strategy in region, educational institution, introduction of innovations, learning region, social capital

Mūsdienu mainīgajā sociāli ekonomiskajā situācijā Latvijā notiekot salīdzinoši jaunu izglītības sistēmas modeļu izstrāde un pamatošana. Vēl jo aktuālāks šis process kļuvis pēc administratīvi teritoriālās reformas. Daudzās Eiropas valstīs jau kādu laiku tiek veidoti un attīstīti mācību reģioni. Šī raksta ietvaros, izanalizējot teorētiku atziņas, Eiropas valstu pieredzi, kā arī LR normatīvos aktus, tiks pamatota izglītības iestāžu loma un iespējas mācību reģiona izveidē un attīstībā.

Jēdziens „reģions” dažādu nozaru ietvaros tiek lietots un interpretēts daudzveidīgi. Tādējādi tā saturs ir atkarīgs no pētnieka pieņēmumiem un atbilstošās nozares izpētes tradīcijām. Kā savā pētījumā konstatējuši I.J.Mihailovs un A.Stankevičs, Latvijā dominē divas šī jēdziena izpratnes:

1. Reģions kā valsts teritorijas, valsts un tās tautsaimniecības daļa, kurai ir raksturīgs kopveselums un noteikta vienotība. Tā ir noteikta (apakš)sistēma, kura raksturo noteiktas pazīmes, specializācija, funkcionēšanas iespējas, specifiskums.

2. Reģions kā termins, kas ļauj skaidrot centra un perifērijas (hierarhiskās) attiecības. (Mihailovs, Stankevičs, 2011)

Izglītības attīstības pamatnostādņu 2007.-20013.gadam un Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādņu 2010.-2015.gadam analīze ļauj secināt, ka izglītības politikas plānošanā jēdziens „reģions” tiek lietots pirmajā nozīmē (Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.-2013.gadam, Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015.gadam). Šī pieeja ievērota arī izglītības politikas normatīvajos dokumentos: Izglītības likumā, Vispārējās izglītības likumā, Profesionālās izglītības likumā un citos dokumentos.

Administratīvi teritoriālās reformas rezultātā Latvijā ir izveidojušies jauni reģioni (novadi), kuru viena no funkcijām ir izglītības funkcija. Novadu pašvaldībām nākas risināt jautājumu, kā ierobežotu finanšu apstākļos īstenot izglītības funkciju, nodrošinot izglītības pieejamību un izglītības kvalitāti reģionā. Turklāt administratīvi teritoriālā reforma notika vienlaicīgi ar izglītības iestāžu finansēšanas reformu (vispārīgās izglītības iestādēs ieviešot modeli „Nauda seko skolēnam”).

Izglītības funkciju parasti ir izprot kā iespēju nodrošināšanu bērniem un jauniešiem konkrētajā reģionā iegūt pilnīgus un pilnvērtīgus izglītības pakalpojumus, tātad iespēju iegūt likumā paredzēto izglītību. Mazāk uzmanības tiek pievērsts pieaugušo izglītībai kā mūžizglītības daļai. Taču mainīga darba tirgus apstākļos mūžizglītība iegūst aizvien lielāku nozīmi, tas ir līdzeklis, kā pilnveidot esošās un attīstīt jaunas profesionālās kompetences (skatīt 1.attēlu).

1.attēls. Izglītības ieviešana (Educational Introduction, 2009)

Sašaurinot izglītības funkcijas izpratni, neizbēgami var nonākt pie atziņas, ka izglītība ir tikai indivīda nepieciešamība un pašvaldībai par reģiona iedzīvotāju izglītošanās iespēju jārūpējas tikai tādēļ, lai nodrošinātu viņu tiesības uz izglītību, tādējādi saglabājot reģiona apdzīvotību. Tomēr izglītība ir ne tikai indivīda, bet arī sabiedrības nepieciešamība: tas ir līdzeklis sociālā kapitāla vairošanai, kas, savukārt, rada labvēlīgus apstākļus reģiona attīstībai (skat.1.attēlu).

Lai šo problēmu atrisinātu nepietiek tikai ar valsts līmenī pieņemtiem lēmumiem. Lielākā daļa no tiem ir vērsti uz jaunās paaudzes izglītošanas stratēģiju, tātad ilgtermiņa risinājumiem. (DNB Nord Latvijas barometrs, 2011) Bet problēma, pirmkārt, skar pieaugušos, kuriem ir grūtības iekļauties darba tirgū savu neatbilstošo kompetenču dēļ. Problēmas taktiskie risinājumi jāmeklē reģionos, jo katram plānošanas reģionam un katram novadam ir sava īpašā attīstības vīzija. Vairāku Eiropas valstu pieredze liecina, ka viens no izglītības jautājumu risināšanas veidiem ir mācību reģionu veidošana, tie nodrošina izglītības kultūras un izglītības tradīciju kopšanu un attīstīšanu (<http://www.gwydrilearningregion.nsw.edu.au> (sk.05.07.2011), <http://www.lernende-regionen.info> (sk.07.07.2011)).

Mācību reģions ir reģions, kas attīstās uz tajā dzīvojošo un strādājošo mērķtiecīgas izglītošanas pamata. Te īpaši jāuzsver „mērķtiecīga izglītošana”. Proti, reģionā tiek nodrošināta, nevis daudzveidīgas izglītības ieguve vispār, bet profesionālā un daļa pieaugušo izglītības piedāvājuma tiek plānots atbilstoši reģiona attīstības vajadzībām un darba tirgus attīstības prognozēm. (Longworth , Osborne, 2010) Tas nozīmē, ka, veidojot un īstenojot reģiona attīstības vīziju, tiek paredzēts arī tas, kādas kompetences ir un būs nepieciešamas cilvēkiem ilgtermiņā, lai šo vīziju varētu īstenot, un tas, kā šīs kompetences iegūstamas, pirmām kārtām, apzinot paša reģiona iespējas to nodrošināšanā. Pašvaldības iesaistīšanās mācību reģionu kustībā ir viens no stūrakmeņiem ilgtspējas stratēģiju nodrošināšanai tā sabiedrības attīstības jomā. Tātad, par pilnvērtīgu mācību reģionu var runāt tad, kad reģiona vadībai un tā iedzīvotājiem ir skaidrs priekšstats par reģiona attīstības vajadzībām (jo reģionā ir strukturēta nākotnes tirgus aina),pastāvīgi notiek profesionālo struktūru atjaunošanās. Balstoties uz šiem priekšstatiem, reģionā ir izveidota un darbojas sistēma, kas iezīmē kompetenču prasības nākotnē, kā arī ir izveidota attīstības un atbalsta vērtēšanas sistēma. (Longworth, 2006)

Mācību reģions raksturojas ar to, ka ir apzinātas un nodefinētas uz savu identitāti un tās uzturēšanu balstītās vajadzības, lai attīstītu savas konkurences iespējas, investējot cilvēkresursu attīstībā. Reģionā tiek realizēts nepārtrauktas mācīšanās princips, jo cilvēkresursu attīstība ir reģiona attīstības stratēģijas daļa (Longworth, 2006). Ir izveidota tīkla datu sistēma, kas atbalsta mācīšanos un veicina inovāciju plānošanu un ieviešanu reģionā. (Simmie, 2005). Piemēram,

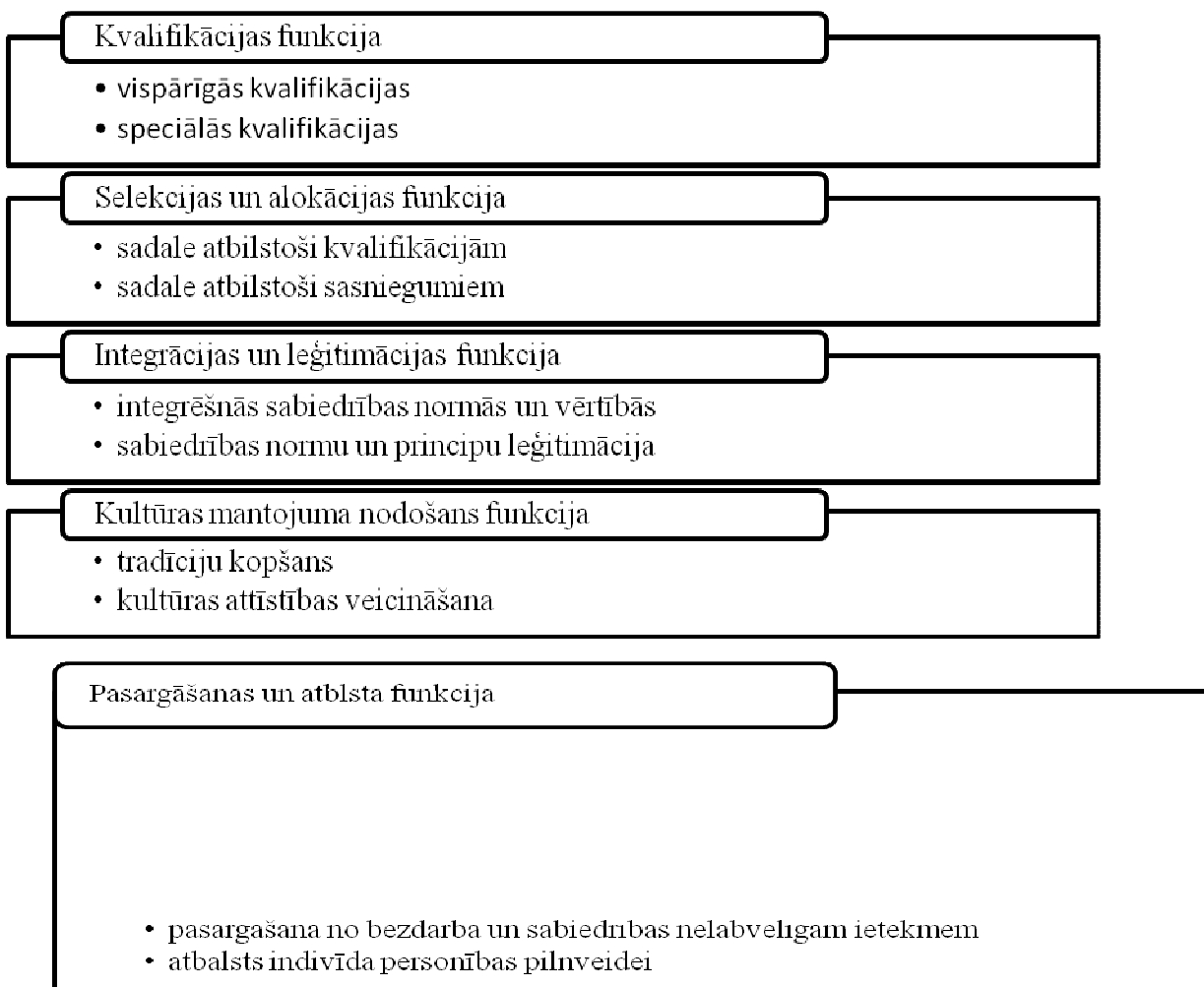
Vācijas Federālā izglītības un pētniecības ministrija ir veicinājusi 70 mācību reģionu izveidi visā valstī. To mērķis ir attīstīt reģionālo mācību kultūru, kā arī padarīt par iespējamu un uzlabot izglītību mūža garumā. (Die Netzwerkeinden Lernenden Regionen, 2011)

Kā zināms, izglītības iestāde ir izglītības programmu īstenošanai mērķtiecīgi organizēta, valsts vai pašvaldību dibināta iestāde, kā arī valsts, pašvaldību vai citu juridisku vai fizisku personu dibināta uzņēmējdarbība (uzņēmums) ar profesionāli pedagoģiski sagatavotu personālu un izglītības mērķiem atbilstošu materiālo bāzi. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000) Katrā reģionā darbojas dažādas izglītības iestādes, kuru resursus ir iespējams šim nolūkam piesaistīt. Lai rezultāts būtu efektīvs, izglītības iestāžu tīklam un pārklājumam ir jābūt daudzpusīgam. Starp darba devējiem un izglītības iestādēm jānotiek informācijas aprītei par nākotnē nepieciešamajām kompetencēm un to apguves iespējām. (Simmie, 2005) Tomēr, jāatzīst, ka pagaidām ne vienmēr skolās pieejamie resursi tiek mērķtiecīgi izmantoti reģiona attīstībai. Lai šo trūkumu novērstu, reģiona vadītājiem un uzņēmumu vadītājiem ir jāapzinās skolas nozīme un jāapzina tās iespējas reģiona attīstībā.

Parasti tiek uzskatīts, ka skola ir iestāde, kurā mācās noteikta vecuma bērni, pusaudži vai jaunieši. Tātad tā nodrošina izglītības ieguvu atbilstošā pakāpē. Tomēr mūsdienās vairs nedrīkst tik šauri traktēt skolas pastāvēšanu. Skola ir viens no plašāk pazīstamajiem izglītības iestāžu veidiem. Tā ir ambivalenta modernās sabiedrības izglītošanas institūcijas forma visaugstākajā pakāpē.

Izglītības iestāde nav autonoma institūcija. No sistēmteoriju, skolu organizācijas socioloģiskās teorijas un strukturāli funkcionālās teorijas viedokļa tā ir citas sistēmas (šajā gadījumā, reģiona) apakšsistēma. Izzinot skolas sociālās funkcijas (skatīt 2.attēlu), redzams, ka reģiona attīstības kontekstā šīs funkcijas ir traktējamas krietni plašāk kā tas ir ierast.

Vācu pedagogs H. Gudjons, norāda uz 4 skolas sabiedriskajām funkcijām (Gudjons, 1998), bet izanalizējot, LR izglītības likumdošanas aktus, redzams, ka Latvijas Republikā valsts skolām ir deleģējusi 5 funkcijas. (Vispārējās izglītības likums(sk. 30.06.2011), Profesionālās izglītības likums (sk. 30.06.2011)).

2.attēls. Skolas funkcijas

Kvalifikācijas funkcija

Šī ir pati senākā no skolas funkcijām, taču attīstoties sabiedrībai ir mainīties un paplašinājies tās saturs. Ar jēdzienu „kvalifikācija” šīs funkcijas ietvaros tiek saprastas zināšanas, prasmes, spējas, attieksmes, personības īpašības, kas mācību laikā tiek attīstītas. Visas kvalifikācijas var iedalīt divās grupās: vispārīgās kvalifikācijas, tās, kuras nepieciešamas ikvienam sabiedrības loceklim, lai viņš varētu pilnvērtīgi dzīvot šajā sabiedrībā (piemēram, lasītprasme, rēķinātprasme); speciālās kvalifikācijas, tās, kuras nepieciešamas kādā noteiktā dzīves jomā. Sabiedrībai attīstoties, gan vispārīgo, gan speciālo kvalifikāciju klāsts mainās. Piemēram, vēl 20.gs. 90.gados datorlietošanas prasme ietilpa speciālo prasmju sarakstā, bet pašlaik tā pieskaitāma pie vispārīgajām prasmēm. Ikvienā izglītības iestādē ir kvalifikācijas funkcijas nodrošināšanai nepieciešamie resursi: profesionāli sagatavoti pedagogi, materiālie resursi (aprīkojums, mācību materiāli utt.), ja tā nebūtu, skola nemaz nevarētu pastāvēt. Plānojot reģiona attīstībai nepieciešamo kompetenču apguves

nodrošināšanu, būtu tikai precīzi jāapzina, kuru kompetenču apguvi vislabāk varētu nodrošināt katrā no reģionā esošajām izglītības iestādēm.

Selekcijas un alokācijas funkcija

Modernā sabiedrība, kā zināms, ir augsti organizēta pēc darba un funkciju sadales. Līdz ar to dažādās izglītības iestādes veic savu skolēnu alokāciju (sadali) atbilstoši kvalifikācijām pa nodarbinātības veidiem un līmeņiem. Kā norāda H.Gudjons, sociālā izlase un izlase pēc panākumiem ir nedalāmas. Abas šīs izlases izglītības iestāde nodrošina ar sasniegumu kontroles palīdzību.

Integrācijas un leģitimācijas funkcijas

Skolai jā rūpējas par skolēnu iekļaušanos (integrēšanos) sabiedrībā apgūstot, izprotot un pieņemot tās normas un vērtības. (Reģiona attīstība arī ir uzskatāma par vienu no konkrētās sabiedrības vērtību.)

Kultūras mantojuma nodošanas funkcija

Izglītības iestādē iepazīšanās ar kultūras mantojumu paver iespējas progresam, jo, saistot dažādu paaudžu kultūru, tiek veidota un attīstīta kultūrientitāte. Kopjot un uzturot reģionam raksturīgās tradīcijas, tiek nodrošināta tā atpazīstamība, savdabība (Gudjons, 1998).

Pasargāšanas un atbalsta funkcija

Izglītības iestādē izglītojamais tiek pasargāts no bezdarba un sabiedrības nelabvēlīgām ietekmēm: viņš tiek nodarbināts (tādējādi izglītojamajam nav laika nodarboties ar sociāli bīstamām aktivitātēm, piemēram, alkohola lietošana) un vienlaikus apgūst daudzveidīgas prasmes un zināšanas, kuras var izmantot dažādās dzīves darbībās, tajā skaitā arī profesionālajā darbībā. Apgūstot, daudzveidīgas zināšanas un prasmes tiek atbalstīta un veicināta indivīda personības pilnveide (skat. 1.attēlu). (Vispārējās izglītības likums(sk. 30.06.2011), Profesionālās izglītības likums (sk. 30.06.2011)).

Ja reģiona pašvaldība skaidri apzinās šīs funkcijas, tā var iesaistīt savā teritorijā atrodošās izglītības iestādes reģiona attīstības uzdevumu risināšanā, dodot tām skaidrus uzdevumus. Piemēram, vienā no Lielbritānijā izveidotajiem mācību reģioniem komūnas pašvaldība izvirzījusi šādus mērķus:

- Izveidot vadības struktūru, organizāciju, nodarbojoties ar savu vīzijas veidošanu;
- veicināt, ka katrs kopienas loceklis varētu pilnībā piedalīties mācību kopienas darbā;
- uzlabot esošo izglītības un mācību praksi kopienā;

- nodrošināt, ka reģiona nākotnes nodarbinātības vajadzības tiek ņemtas vērā, kompetenti plānojot mācības. (Gwydri Lerning Region, 2011)

Tiešās izmaksas pašvaldībai ir salīdzinoši nelielas, bet ieguvums ir milzīgs, jo tā ir palīdzējusi attīstīt sadarbības kultūru starp dažādiem izglītības sniedzējiem, kas darbojas vienā novadā. Tā, piemēram, Vācijā izveidotais izglītības iestāžu tīkls nodrošina:

- piedāvājumu individuālām izglītības konsultācijām,
- jaunas mobilas mācību vietas un atbalsta (konsultāciju) punktus,
- pasākumus neformālās izglītības atzīšanai,
- izglītības kvalitātes vadību,
- projektus pārejai no skolas uz darba tirgu (profesiju),
- pasākumus starpkultūru izglītībai, valodas apguvei,
- mērķtiecīgu tālākizglītību sadarbībā ar mazajiem un vidējiem uzņēmējiem,
- pasākumus sievietēm un vīriešiem, kuri pēc bērnu kopšanas vēlas atgriezties darba dzīvē. (Die Netzwerkeinden Lernenden Regionen, 2011)

Kā redzams no šī piemēra, iespējas pie salīdzinoši nelieliem izdevumiem ir plašas un tiešām palīdz īstenot izglītības politiku un lokālās ekonomikas politiku.

Taču, arī izglītības iestādei ir jābūt pietiekami aktīvai un, savu iespēju robežās, jāpiedalās reģiona attīstības projektos. Mācību reģiona dimensiju ir nepieciešams iekļaut izglītības iestādes aktivitāšu struktūrā. Izglītības iestādei jā rūpējas par augsta līmeņa izglītības standartiem un kvalitāti un mācībām, ievērojot reģiona attīstības stratēģijas. Pats vienkāršākais veids ir piedāvāt papildmācības gan skolēniem, gan viņu vecākiem, tādējādi stiprinot mācību reģiona identitāti.

Patlaban Latvijā, nereti viena reģiona izglītības iestādes cita citu uztver kā konkurentus, bet tā vietā labāk būtu, ja ikviena izglītības iestāde kopā ar citām reģiona izglītības iestādēm veido daudzpusīgu sadarbības tīklu, lai nodrošinātu reģiona attīstības mērķa īstenošanu. Katrai skolai ir savas stiprās puses un resursi (visbiežāk tie ir tieši cilvēkresursi: pedagogi ar dažādām kompetencēm un potenciālu (kuru ne vienmēr ir iespējams pilnībā atklāt un realizēt, veicot ikdienas darbu ar skolēniem), taču tie var būt arī materiālie resursi, piemēram, īpaši ierīkotas telpas, kāds noteikts aprīkojums u.tml.), kādu nav citās reģiona izglītības iestādēs. Tieši šos resursus arī nepieciešams popularizēt un piedāvāt. Veidojot dažādus izglītības projektus, izglītības iestādes var apvienot savus resursus, tādējādi ievērojami paaugstinot piedāvājuma kvalitāti.

Bez tam nepieciešams regulāri analizēt un vērtēt izglītības iestādes aktivitāšu ietekmi uz reģiona attīstību, kā arī nepārtraukti meklēt jaunus aktivitāšu veidus un formas, lai veicinātu tās

ietekmi uz reģiona attīstību. Bet, lai tā notiktu, reģiona attīstībai ir jāklūst par vienu no izglītības iestādes galvenajiem stratēģiskajiem uzdevumiem. Tas, savukārt iespējams tikai tad, ja izglītības iestādē izprot pārmaiņas biznesa pasaulē un to ietekmi uz mācībām, kas jāievēro mācību reģiona attīstībā. Tad izglītības iestāde, izmantojot daudzveidīgas nākotnes paredzēšanas (prognostikas) metodes par reģionā nākotnē nepieciešamajām kompetencēm, spēj savlaicīgi reaģēt uz darba tirgus un darbaspēka vajadzībām reģionā, sagatavojot atbilstošu izglītības piedāvājumu. Tādējādi izglītības iestāde darbojas kā eksperts radošā inovāciju ieviešanā reģiona darba dzīvē. Šāda mērķtiecīga darbība rada situāciju, kad izglītības iestādei ir viena no galvenajām lomām izglītības jautājumu risināšanā reģionā. Šāda attieksme pret skolu un pedagogiem, kuri, protams, kļūst galvenie praktisko izglītības jautājumu risinātāji reģionā, nodrošina pedagogu pašapziņas celšanos, viņu potenciāla (gan intelektuālā, gan radošā, gan praktiskās darbības) pilnīgāku izmantošanu, pedagoga darba prestiža celšanos, un tādējādi tiek veicināta pedagoga darba motivācija.

Secinājumi

1. Mācību reģions ir jauna stratēģija izglītības funkcijas īstenošanai reģionā.
2. Skolas funkcijas pilnībā raksturo skolas iespējas iekļaušanos mācību reģionā.
3. Izglītības iestāde darbojas kā eksperts radošā inovāciju ieviešanā reģiona darba dzīvē. Šāda mērķtiecīga darbība rada situāciju, kad izglītības iestādei ir viena no galvenajām lomām izglītības jautājumu risināšanā reģionā.

Izmantoto literatūras avotu saraksts

1. Izglītības likums. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50759> (sk. 15.06.2011.)
2. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.-2013.gadam. <http://www.izm.gov.lv> (sk. 15.06.2011.)
3. Profesionālas izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015.gadam. <http://www.izm.gov.lv> (sk. 15.06.2011.)
4. Profesionālās izglītības likums. <http://www.likumi.lv> (sk. 15.06.2011)
5. Vispārējās izglītības likums. <http://www.likumi.lv> (sk. 15.06.2011.)
6. DNB Nord Latvijas barometrs, 2010. <http://www.dnb nord.lv/abaut/news/2010> (sk. 30.06.2011)
7. Education Introduction. <http://www.thi.org.au> (sk. 04.07.2011)
8. Gudjons H.(1998) Pedagoģijas pamatziņas. Rīga, Zvaigzne ABC. 394 lpp.
9. Gwydri Learning Region. <http://www.gwydrilearningregion.nsw.edu.au> (sk.05.07.2011)
10. Longworth N. (2006) Learning Cities, Learning Regions, Learning Communities: Lifelong Learning and Local Government. London, Routledge. 248p.
11. Longworth N, Osborne M. (2010) Perspectives on Learning Cities and Regions: Policy, Practice and Participation. London, NatInsof Adult continuing. 320 p.
12. Mihailovs J.I., Stankevičs A. (2011) Jēdziena „reģions” izpratne Latvijas izglītībā. Sabiedrība, integrācija, izglītība. *Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. I daļa Rēzekne, RA izdevniecība. 210.-215. lpp.
13. Die Netzwerkeinden Lernenden Regionen. <http://www.lernende-regionen.info> (sk.07.07.2011)
14. Simmie J. (2005) Innovation, Networks and Learning Regions. London, Taylor and Francis Group. 258 p.
15. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca (2000). Rīga, Zvaigzne ABC